

Decormaquettes in het theater: van werkinstrument tot ontsluiting van cultureel erfgoed

Jan VAN GOETHEM & Sybille WALLEMACQ
(Koninklijke Muntshouwburg, Brussel)

Van oorsprong is een decormaquette in een theater niets meer dan een werkinstrument, een driedimensionale schets waarmee de scenograaf zijn esthetische visie op een werk uitdrukt. Aanzien door technische teams als een werkinstrument, kan het door anderen opgevat worden als een smaakvol esthetisch object dat getuigt van verfijning en inventiviteit... een echt kunstwerk.

In 2010, bij de aanvang van ons project, hebben we slechts een 50-tal decormaquettes kunnen identificeren in de Munt. Dit moeten we onder andere te wijten aan de brand die in mei 1992 een hangar in de Barastraat te Anderlecht verwoestte met daarin de decors en decormaquettes van de Munt. Maquettes of losse onderdelen van recentere datum of stukken die konden ontkomen aan het vuur, bevonden zich op dat moment zowat overal verspreid in het theater. Om dit overblijvende patrimonium te herwaarderen en meteen ook een methode uit te werken die voor maquettes van toekomstige producties zou kunnen gevolgd worden, werd er begonnen met een project ter beschrijving, restauratie en bewaring van decormaquettes in de archiefcollecties van de Munt. Nadat we de bestaande maquettes geïdentificeerd hadden en ze opnieuw konden koppelen aan de producties waartoe ze indertijd behoorden, leek het ons aangewezen om onze methode op punt te stellen door voort te bouwen op de ervaringen ter zake van operahuizen, theaters en andere instellingen die deel uitmaken van het SIBMAS (Société Internationale des Bibliothèques et Musées des Arts du Spectacle), het internationale netwerk voor theateraerfgoed.

Om te beginnen werd een enquête met een standaard vragenlijst opgestuurd, waarin gepeild werd naar een hele resem aandachtspunten, zoals de oplossingen voor bewaring van maquettes en hun onderdelen en de daartoe gehanteerde materialen, de bepalingen in geval van transport, de belichting, de "ideale" oplossing en tot slot ook de absoluut te vermijden fouten. De oplossingen die uit de bus kwamen zijn erg divers, gaande van erg eenvoudig tot erg ingewikkeld via de (ideale?) middenweg.

Fig. 1 Voorbeeld van de bewaring van decormaquettes in de Royal Swedish Opera in Stockholm (Zweden) - Het merendeel van de maquettes wordt in gedemonteerde vorm bewaard in houten of kartonnen bewaardozen die speciaal hiertoe werden ontworpen door het decorateler. De verschillende onderdelen worden verpakt in zuurvrij papier.

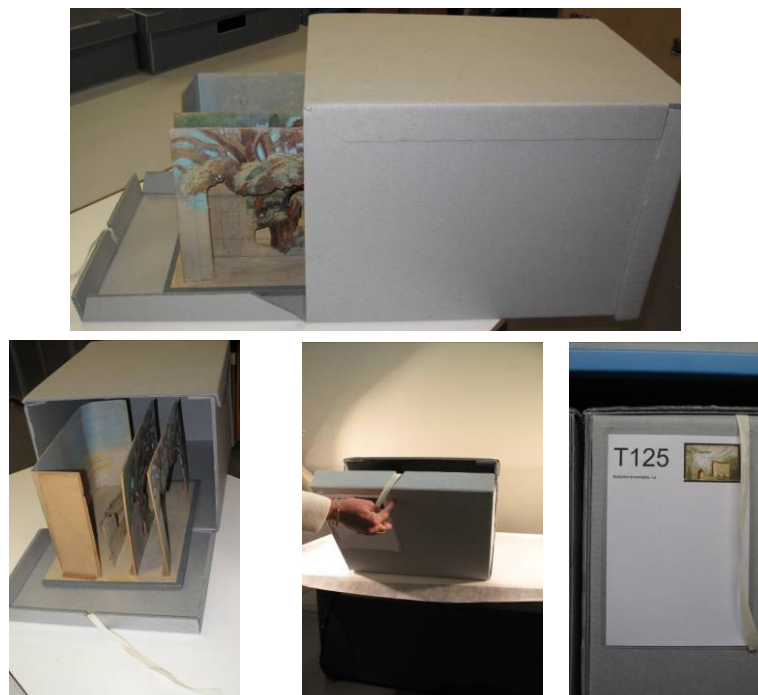

Fig. 1 Voorbeeld van het Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques in Barcelona (Spanje). De maquettes worden bewaard in op maat gemaakte ARCHIVART-dozen in zuurvrij karton.

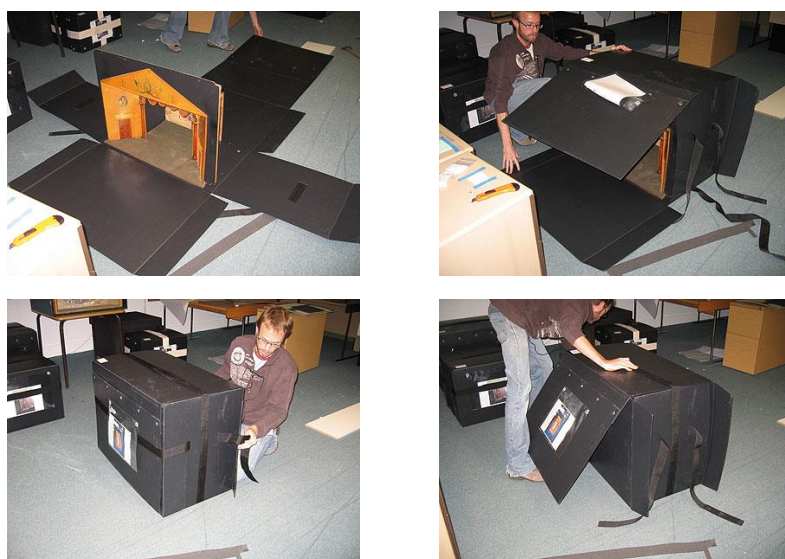

Fig. 3 Dozen worden samengesteld uit twee stukken CORREX. Een oplossing die wordt gebruikt door het Victoria and Albert Museum – Theatre and Performance (Londen, Verenigd Koninkrijk).

Na analyse van de resultaten van deze enquête, kozen we ervoor een bezoek te brengen aan twee instellingen in Parijs om hun aanpak verder te bestuderen: de Cel restauratie grafische documenten en maquettes van de Bibliothèque nationale de France, en de Comédie-Française.

In de Comédie-Française krijgt elke maquette, dat zijn er ongeveer vijf per seizoen, een bewaardoos die ofwel door het tekenbureau ofwel door de ateliers zelf wordt ontworpen. De doos wordt vervaardigd uit triplex en wordt zowel aan de binnenzijde als aan de buitenzijde zwart geschilderd. Vervaardigt in een 3 mm dik brandwerend polycarbonaat kan de voorkant volledig geopend worden, de bovenzijde voor 2/3. Het geheel wordt geïsoleerd met 3M-tape van 5 cm breed. Omwille van de eenvormigheid wordt de prosceniumboog op elke maquette aangebracht.

Fig. 4 De zenitale belichting van de maquettes

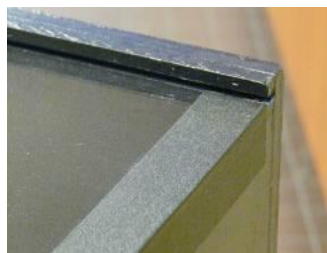

Fig. 5 De zwarte kleefband isoleert de maquette.

Van elke opera wordt vooraf de meest representatieve scène bepaald en in die opstelling wordt ze dan ook bewaard. De onderdelen worden met neopreenlijm gefixeerd, terwijl niet gebruikte onderdelen voor deze scène opgeborgen worden in een archiefdoos die door de archiefdienst ter beschikking wordt gesteld. Elke doos kan daarbij elementen van diverse maquettes bevatten.

De bewaardozen worden op elkaar gestapeld op planken op wieltjes of in rekken geplaatst in het tekenbureau. Elke doos wordt voorzien van een identificatienummer.

Fig. 6 Maquettes opgesteld op rekken

De opening in polycarbonaat bovenaan de maquettes is uit noodzaak voor de zenitale belichting. Die wordt wel enkel aangebracht bij de tentoonstelling van maquettes in de shop van de Comédie-Française. Afhankelijk van de voorstellingskalender wordt er telkens een van de maquettes van het lopende seizoen getoond.

Voor het transport van een maquette wordt er gebruik gemaakt van een houten kist waarin de bewaardoos wordt geplaatst. Het geheel wordt beschermd met noppenfolie, schuimrubber of andere materialen om schokken op te vangen. Op deze transportdoos worden stickers aangebracht met de aanduidingen up en fragile. Voor een vlot verloop wordt gebruik gemaakt van een uitleenformulier en bestaat er ook een fiche met aanbevelingen voor het transport.

Binnen de Cel restauratie grafische documenten en maquettes van de Bibliothèque nationale de France bestaan er tentoonstellingsdozen en bewaar- en transportdozen. Deze dozen worden gemaakt door het verpakingsatelier.

De tentoonstellingsdozen zijn in zuurvrij karton, aan de buitenkant beschilderd met zwarte acrylverf, aan de binnenkant met acrylverniss. Ze hebben aan de voorzijde een opening in plexiglas of PETG (polyethyleentereftalaat) om de identificatie te vereenvoudigen.

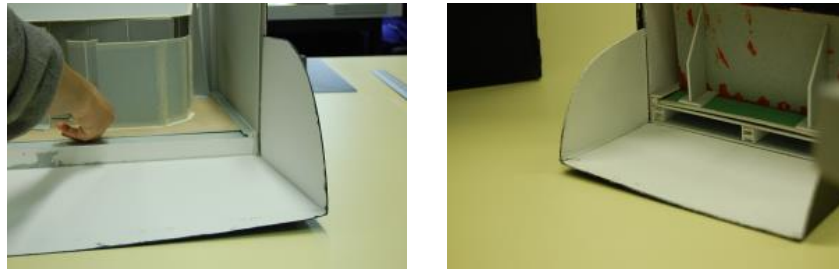

Fig. 7 De verstevigde bodem van de maquette en de ruimtes onder de sokkel om onderdelen op te bergen.

De onderdelen van de maquette worden, met Japans papier en zetmeellijm ertussen, op de -al dan niet originele- bodemplaat vastgekleefd. Het Japans papier laat een makkelijke demontage toe, aangezien het zich in lagen splitst zodra men de onderdelen losmaakt van de bodemplaat. Deze wordt verstevigd met een niet-origineel karton, vastgehecht met stroken Japans papier. Zo wordt de sokkel in de doos geschoven. Onder die sokkel bevinden zich ruimtes waarin ongebruikte decorelementen kunnen worden opgeborgen.

Fig. 8 Tentoonstellingsdozen

Zodra een van de afmetingen van de maquette groter is dan 70 cm, wordt er overgeschakeld op een doos uit multiplex hout voor de tentoonstellingsdoos. De verschillende panelen worden mechanisch in elkaar gezet met kwarten of pianoscharnieren. Men gaat tewerk zoals bij de kartonnen tentoonstellingsdozen: de buitenkant wordt zwart geschilderd en de binnenkant wordt bedekt met acrylvernis.

Er bestaan ook transport- en bewaardozen die uit zuurvrij karton vervaardigd zijn. Ze worden versterkt met een honingraat- of zuurvrij schuimkarton, en beschikken vooraan over een afsluitbaar venster om toe te laten de maquette makkelijk te identificeren en toezicht te houden op de staat ervan.

Men moet ten allen tijde er voor zorgen dat de maquettes kunnen ademen en het gebruik van verstikkende materialen zoals polypropyleen is daardoor absoluut te mijden. Karton is daardoor de aangewezen oplossing: versterkt met schuimrubber fungeert het niet enkel als vochtopslopende buffer, maar behoedt het de zeer gevoelige maquettes ook voor schokken.

Tussen enerzijds het professionalisme en de nauwgezetheid van de Cel restauratie grafische documenten en maquettes van de Bibliothèque nationale de France, die tot op de letter de grote restauratietheorieën volgt, en anderzijds een "alternatieve" aanpak die realistisch is voor een actief theater dat vooral gericht is op het produceren en creëren van voorstellingen, vond de Munt zijn oplossing door de werkwijze van de Comédie-Française aan te passen aan twee basisconcepten inzake restauratie: de omkeerbaarheid van de ingrepen en het nemen van gepaste maatregelen voor preservatie.

Zoals reeds eerder aangehaald is de decormaquette in oorsprong slechts een werkdocument op schaal, een driedimensionale schets voor het uiteindelijke decor. Wat de decorateliers van theaters als een louter technisch hulpmiddel bij hun werkzaamheden beschouwen, wordt een zeldzaam voorwerp binnen het theatraal erfgoed. Deze tweeslachtigheid heeft een uiteenlopende kijk en behandeling in de verschillende departementen van een theater tot gevolg. Een oplossing vinden voor onze decormaquettes was dan ook een echte evenwichtsoefening...

Vooraf moest er een schaal bepaald worden waarop alle toekomstige maquettes voortaan zouden worden gemaakt. Het tekenbureau bedacht vervolgens een “bouwpakket” in schuimkarton op schaal 1/25. Dit pakket wordt bezorgd aan elke decorontwerper en moet voortaan verplicht gebruikt worden bij de presentatie van een maquette.

Wanneer een decorontwerper zijn maquette komt voorstellen in de schouwburg, wordt een specialist voor museale fotografie ingeschakeld die als taak heeft elke decorwisseling met een frontale opname vast te leggen. De archiefdienst maakt van dat moment gebruik om in de databank C.a.r.m.e.n. een eerste beschrijving van die maquette in te voeren.

Fig. 9 De bewaring van de maquettes van Elektra (2010) en Pelléas et Mélisande (2008), als maquette bewaard met het meest karakteristieke scènebeeld

Zolang de voorbereidingsfase van de productie loopt, wordt de maquette bewaard op het tekenbureau. Zodra het decor op het toneel wordt opgebouwd, wordt ze in een bewaardoos overgebracht naar de archiefdienst of in haar “bouwpakket” naar de coproducent van de productie verzonden.

De bewaardoos is een op maat gemaakte doos in triplex, gebaseerd op het model van de Comédie-Française met niet-verstikkende en omkeerbare oplossingen die voldoen aan de conserveringsnormen van de Bibliothèque nationale de France. De panelen worden met een zwarte acrylverf beschilderd (FRESCOLIGHT-LASCAUX) met precies even veel lagen aan de binnenzijde als aan de buitenzijde om spanningen ertussen te vermijden. De doos heeft een opening vooraan en een andere ter grootte van de helft van de bovenzijde, in 3mm dik brandwerend polycarbonaat.

De bewaardozen worden door de ateliers van de Munt aangemaakt. In die dozen wordt de maquette gemonteerd op een vooraf gekozen scènebeeld in functie van het esthetische of historische belang van die scène. De onderdelen worden er op vastgehecht met omkeerbare lijm (LINECO). De andere onderdelen worden eerst individueel verpakt, dan per bedrijf samengebracht in zuurvrij zijdepapier en vervolgens opgeborgen in een gecompartmenteerde standaarddoos in zuurvrij karton.

Op dat moment krijgen alle maquettes ook een definitieve beschrijving in de databank C.a.r.m.e.n.

	Titel: Káťa Kabanová (26/10/2010) Auteur(s): Murschetz Annette (decorontwerper) Categorie: decormaquette (verzameling) Collatie: 1 maquette + 30 elementen Technische specificaties: maquettekarton
Verwijzingen: Productie: Káťa Kabanová (26/10/2010)	
Exemplaar: 32543 : Archief van de Munt, IMD. - Afmetingen: 76 x 76 x 61 cm. - Maquette + 30 elementen + afval dat zich voortdurend op het toneel bevindt 32546 : Archief van de Munt, IMDE 2/1. - 1. Bedrijf (bewaardoos): 3 elementen: houten koffer + 1-pers. matras met lakens + open koelkast 32547 : Archief van de Munt, IMDE 2/1. - 2. Bedrijf: 3 elementen: commode/toilettafel met driedelige spiegel + oude badkuip + elektrische radiator 32548 : Digitaal depot, INMD. - 5 beelden 32563 : Archief van de Munt, IMDE 2/1. - 3. Bedrijf: 3 elementen: 1-pers. matras (grijs) + 2-pers. matras (groen) + 1 naakt koppel 32564 : Archief van de Munt, IMDE 2/1. - 4. Bedrijf: 6 elementen: 2 zetels + 2 televisies (1 ontbreekt) + 2 mannen 36814 : Archief van de Munt, IMDE 2/1. - Afval dat zich voortdurend op het toneel bevindt (40 elementen waarvan slechts een deel gefotografeerd)	
	

Fig. 10 Voorbeeld van een beschrijving van een maquette in de databank C.a.r.m.e.n.

Wanneer er een aanvraag is om een maquette te ontlenen, wordt die opgestuurd in een speciale transportdoos, naar een model van de Cel restauratie grafische documenten en maquettes van de Bibliothèque nationale de France.

Fig. 11 De monumentale bewaar dozen gerangschikt op de rekken in de archiefruimte

In het kader van het project ter beschrijving, restauratie en bewaring van decormaquettes, was het doel een verspreid erfgoed terug bij elkaar te brengen, het te preserven en het op elk mogelijke manier verder te ontsluiten. In de praktijk moesten we ons aanpassen aan de gevoeligheden van verschillende departementen in de Munt en ons schikken naar de eerste opdracht van de Munt, de creatie van nieuwe producties. Ook al is het omwille van budgettaire, structurele en logistieke redenen voor ons als archief onmogelijk om de eisen in verband met preservering, conservatie en/of restauratie zover door te voeren als gespecialiseerde instellingen, toch is het archief er in geslaagd in het theater een proces te implementeren dat de duurzaamheid van de decormaquettes voor de toekomst kan garanderen.